

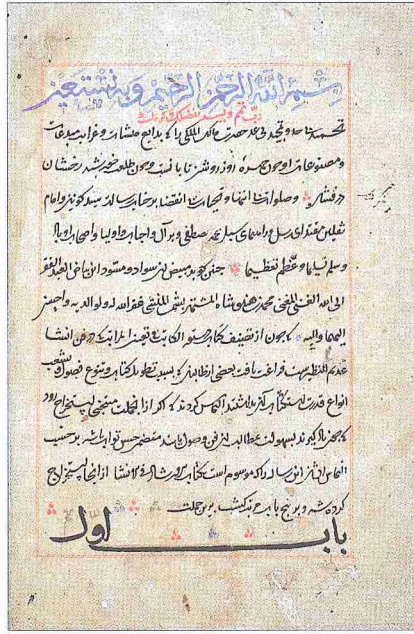
ŞEMS-i MÛNŞÎ (شمس منشی)

Şemsüddîn Muhammed
b. Hindüşâh b. Sencer Nahcuvânî
(ö. 777/1375'ten önce)

Münşî ve sözlük yazarı.

Doğum tarihi belli değildir. *Destûrû'l-kâtib*'nin yazımını bitirdiği 767 (1366) yılında yetmiş üç yaşında olduğunu belirttiğine göre 694'te (1295) doğmuş olmalıdır. Azerbaycanlı olup babası tarihçi ve dil âlimi Hindüşâh es-Sâhibî'dir. Aile çevresinde iyi bir eğitim aldıktan sonra göreve başladı ve babasının himayesinde önemli işler başararak maliye ve vilâyetlerin yönetiminde tecrübe sahibi oldu. Önce İlhanlı Sultanı Ebû Said Bahadır Han ile veziri Gıyâseddin Muhammed'in hizmetinde münşî olarak çalıştı ve Dîvân-ı İnşâ'daki hizmetleriyle büyük itibar gördü. Vezirin emri üzerine *Destûrû'l-kâtib* adlı eserini yazmaya başladı. İşlerinin çokluğu yüzünden eserini vezirin zamanında bitiremedi. İlhanlılar Devleti'nin yıkılmasından sonra İran'da egemen olan Celâyirîler'den Sultan Üveys'in hizmetinde bulundu. *Destûrû'l-kâtib*'i 761 (1360) yılında tamamlayarak 767'de (1366) Sultan Üveys'e sundu. Hayatının sonuna kadar münşîlik görevini sürdürdü. Sultan Üveys'in ölümünden (1374) sonra hakkında bilgi bulunmadığından 777 (1375) yılından önce vefat ettiği tahmin edilmektedir.

Eserleri. 1. *Destûrû'l-kâtib fi ta'yîni'l-merâtib*. Bir mukaddime, iki kısım ve bir hâtimeden meydana gelen Farsça eser kâtiplerin resmî yazı ve mektuplarda uyacakları kurallar, gönderilen şahısların derecelerine göre mektup türleri ve örneklerini içerir. Eserde inşâ ilminin konusu, münşînin derecesi, kâtiplik âdâb ve aletleriyle mektup yazma hakkında bilgi verilir. Şems, bu son konuları Nizâmî-i Arûzî'nin *Çehâr Makâle* adlı eserinin kâtiplerle ilgili bölümünden aktarmıştır. *Destûrû'l-kâtib*'de ayrıca toprak mülkiyeti, vergiler ve vergilerin toplanması, adli sistem, şehir hayatı, ticaret ve zanaat, ekonomik problemler, çiftçilerin durumu, devlet teşkilâtı ve hiyerarşik düzeni, bunun yanında birçok âlim, devlet adamı, eşraf ve memur hakkında bilgi verilir. İmar faaliyetleriyle alakalı meselelerden, bu işlerde çalışan görevliler ve zanaatkarların sorumluluklarından bahseder. Orijinal bilgiler içeren eser, Sultan Üveys'in gerçekleştirdiği reformlarda başvurulan bir kaynak niteli-

Şems-i Münşî'nin *el-İrşâd fi'l-İnşâ* adlı eserinin ilk sayfası (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3346)

ği kazanmıştır. Şiirsel bir dil ve zengin terminolojinin kullanıldığı eserde Arapça ve Farsça terimlerin yanında Türkçe terimler de görülmektedir. Birçok kütüphanede nüshaları bulunan eser Abdülkerim Alizâde tarafından neşredilmiştir (I-IV, Moskva 1964-1976). 2. *Şihâhu'l-Fürs*. Farsça bir sözlüktür. 728'de (1328) Tebriz'de tamamlanan eser Vezir Gıyâseddin Muhammed'e sunulmuştur. Yirmi beş bab ve 431 fasıldan oluşan, yaklaşık 2300 kelime ihtiva eden sözlükte kelimelere 140 şairin şiirlerinden örnekler verilmiştir (nşr. Abdül'alâ Tâatî, Tahran 1341 hş., 1355 hş.). 3. *el-İrşâd fi'l-İnşâ*. *Destûrû'l-kâtib*'den seçmeler içermektedir (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3346; Fâtih, nr. 5371).

BİBLİYOGRAFYA :

Şems-i Münşî, *Destûrû'l-kâtib fi ta'yîni'l-merâtib* (nşr. Abdülkerim Alioğlu Alizâde), Moskva 1964, nesredenin girişi, I, s. VII-XXX; Safâ, *Edebîyyât*, III, 1300-1303; Storey, *Persian Literature*, III/1, s. 3-9; M. Debîr-i Siyâki, *Ferhenghâ-yi Fârsî ve Ferheng-i Gûnehâ*, Tahran 1368 hş., s. 36-41; Ma'sûmî, "Münşî-i Nahcuvânî", *Dânişnâme-i Edeb-i Fârsî* (nşr. Hasan Enûşe), Tahran 1382 hş., V, 534-535; a.mlf., "Şihâhu'l-Fürs", a.e., V, 357-359; a.mlf., "Destûrû'l-kâtib fi ta'yîni'l-merâtib", a.e., V, 260-261; Abdülkerim Alioğlu Alizâde, "Muhammed İbn Hindüşâh Nahcivânî'nin Düstûr el-Kâtib fi Ta'yîn el-Merâtib Eseri Yakın ve Ortadoğu Memleketlerinin Sosyal ve Ekonomik Tarihinin Bir Kaynağı Gibi", *TTK Bildiriler*, VI (1967), s. 253-265; Mustafa Uyar,

"Hindüşâh Nahcivânî'ye Ait Düstûr el-Kâtib fi Ta'yîn el-Merâtib Adlı Eserde Casusluk Anlayışı", *TAD*, XXIV/38 (2005), s. 281-289; C. E. Bosworth, "Muhammad b. Hindû-Shâh Nakhcivânî", *EP* (İng.), VII, 404; David O. Morgan, "Düstûr al-Kâteb", *EIr.*, VII, 113-114.

RIZA KURTULUŞ

ŞEMS-i RÛMÎ (شمس رومی)

(ö. 899/1494 [?])

Bestekâr ve şair.

Aydınlı olup küçük yaşta dinî eğitimi ve müzik bilgilerini burada aldı. II. Murad'ın ilk saltanat yıllarında (1421-1444) Bağdat ve Tebriz'e gitti. Bu seyahatlerinde Arapça ve Farsça öğrendi, özellikle müzikte kendini yetiştirdi. Bazı kaynaklarda Arabistan ve Hindistan'a gittiği ifade edilirse de bunun zayıf bir ihtimal olduğu belirtilmektedir. Tebriz'den Anadolu'ya usta bir müzikişinas olarak döndü. Kısa sürede şöhretinin yayılması üzerine saraya davet edildi ve Fâtih Sultan Mehmed'in himayesine girdi (1451). Sehî'nin ondan "Günyende Usta Şemsî" diye bahsetmesinden sarayda hânendeliğiyle tanındığı anlaşılmaktadır. Fâtih'in huzurunda İranlı ünlü sâzende Abdülkâdir-i Gülâbî ile karşılaşan Şems-i Rûmî, bir süre sonra hükümdarın huzurundaki bir hareketi yüzünden İstanbul'un fethinden önceki bir tarihte saraydan uzaklaştırıldı. Edirne'den ayrıldıktan sonra Bursa'ya yerleşti ve burada müzik dersleri vermeye başladı. Aynı zamanda "Nahîfî" mahlasıyla Arapça, Farsça ve Türkçe şiirler kaleme aldı. Şems-i Rûmî'nin devrin önemli kişileri için yazdığı hicvedici kasidelerini zaman zaman onlara gönderdiği nakledilir. Bu dönemde Yetîme adlı kızından başka kimseyle konuşmayan ve ömrünün sonlarına doğru hâfızası zayıfladığı için zehirleneceği korkusuyla yemek yemeyen Şems-i Rûmî 899 (1494) yılı civarında vefat etti ve İsmail Belfîğ'in kaydına göre Bursa'da Dede Efendi Mescidi haziresine defnedildi. Ancak günümüzde Bursa'da bu adla bilinen bir mescid bulunmamaktadır.

Taşköprizâde, Şems-i Rûmî'nin müzik nazariyatından ve makamlara göre düzenlenmiş güftelerden oluşan bir eser yazdığını söyler. Saraydan ayrıldıktan sonra kaleme aldığı bu eserin adını Mehmed Süreyyâ *Bereket* diye kaydetmiş (*Sicill-i Osmanî*, III, 162), eser bu adla pek çok kişi tarafından zikredilmiştir. Kitabın Paris'te (Bibliothèque Nationale, MSS, Or. nr. 290)